

DE LA FRASE AL TEXT

TEORIES DE L'ÚS LINGÜÍSTIC

Josep M. Castellá
Editorial Empúries
Barcelona 1992

Resum Realitzat per David Chacobo

1. LINGÜÍSTIQUES

- 1.1 LINGÜÍSTICA TRADICIONAL
- 1.2 LINGÜÍSTICA ESTRUCTURAL
- 1.3 LINGÜÍSTICA GENERATIVO-TRANSFORMACIONAL
- 1.4 LINGÜÍSTICA DEL TEXT I ANÀLISI DEL DISCURS
- 1.5 SISTEMA VIRTUAL VS. LLENGUA EN ÚS

2. ELS CAMINS DE LA FRASE AL TEXT

- 2.1 RETÒRICA I ESTILÍSTICA
- 2.2 ELS ESTUDIS LITERARIS
- 2.3 L'ESTRUCTURALISME

3. EL TEXT QUE ES DEFINEIX

- 3.1 TEXT I DISCURS
- 3.2 TEXTOLOGIES
- 3.3 LES PROPIETATS DEL TEXT

4. EL TEXT QUE S'ARRELA

- 4.1 TEXT I COMUNICACIÓ
- 4.2 TEXT, CONTEXT I CO-TEXT
- 4.3 EL CONCEPTE DE FUNCIO

5. EL TEXT QUE SIGNIFICA

- 5.1 LA NATURALESA DEL SIGNIFICAT
- 5.2 SIGNIFICAT I SENTIT
- 5.3 METÀFORA I QUOTIDIANITAT

6. EL TEXT COM A ACTUACIÓ.

- 6.1 TEORIES DE LA PARLA

7. EL TEXT COM A CAPACITAT

- 7.1 LA COMPETÈNCIA COMUNICATIVA
- 7.2 COMPETÈNCIA DE COMPETÈNCIES

8. EL TEXT COM A CAMALEO

- 8.1 LLENGUA I SOCIETAT
- 8.2 LA DIVERSITAT LINGÜÍSTICA
- 8.3 L'ADEQUACIÓ: ELS REGISTRES
- 8.4 PRECISIONS SOBRE LA TEORIA DE VARIETATS I REGISTRES

9. EL TEXT COM A CONSTRUCCIÓ

- 9.1 LA COHERÈNCIA TEXTUAL
- 9.2 EL TEXT COM A PRODUCTE
- 9.3 EL TEXT COM A ESTRUCTURA
- 9.4 EL TEXT COM A PROCÉS
- 9.5 EL TEXT COM A ESTRATÈGIA
- 9.6 EL TEXT COM A COOPERACIÓ

10. EL TEXT COM A TEIXIT

- 10.1 LA COHESIÓ TEXTUAL
- 10.2 LA REFERÈNCIA
- 10.3 LA CONNEXIÓ
- 10.4 LA PROGRESSIÓ TEMÀTICA

11. L'EXPRESSION DE LA SUBJECTIVITAT

- 11.1 EL SUBJECTE EMERGEIX: LA DEÏXI
- 11.2 EL SUBJECTE ES DESDOBLA: LA POLIFONIA
- 11.3 EL SUBJECTE OPINA: LA MODALITAT I LA MODALITZACIÓ

1. LINGÜÍSTIQUES

1.1 LINGÜÍSTICA TRADICIONAL

Antigament la visió del llenguatge no s'havia limitat a la frase. Existia la divisió entre gramàtica i retòrica, i aquesta s'ocupava de l'elaboració del discurs, amb plantejaments pròxims a l'actual pragmàtica. Però en els últims segles la retòrica es va veure injustament reduïda a la llista de les figures retòriques, i l'escola es va limitar a ensenyar-nos la gramàtica de la paraula i de l'oració.

1.2 LINGÜÍSTICA ESTRUCTURAL

Aquesta va ser una constant del moviment que va néixer l'any 1915 a Europa amb la publicació del "Curs de lingüística general" de Saussure i a Amèrica amb l'obra de Bloomfield i Sapir. Com és normal, l'estructuralisme es definia per oposició a les perspectives anteriors. Les nocions en què es basava eren les següents:

Llengua i Parla: El sistema lingüística o *llengua* és l'objecte d'estudi de la lingüística. La llengua és una abstracció, de caràcter social i arbitrari, que es constitueix històricament per acord tàcit entre els individus que componen una societat. La *parla* és la realització individual i diversa de la llengua. La llengua conté i preserva les regularitats i la parla és, en canvi, el motor del canvi lingüístic.

Sincronia i diacronia: S'estudia la llengua d'un moment històric determinat (sincronia). No interessa l'evolució de tal o tal mot al llarg de les etapes successives de l'idioma (diacronia), sinó el seu estat actual i la seva relació amb els altres mots del sistema. Els estudis sincrònics, que havien predominat fins al moment.

El signe lingüístic: És una unitat de dues cares, significat o contingut i significant o forma. Així, en una paraula qualsevol, el significat és el seu contingut semàntic, mentre que el significant és la imatge mental dels sons que el materialitzen. La relació entre significat i significant és arbitrària o convencional, és a dir, no hi ha una relació necessària entre el significat d'una paraula i la successió de sons que el representen, que són diferents a cada idioma. El signes estableixen relacions entre ells en el *pla sintagmàtic* horitzontal i en el *pla paradigmàtic* vertical.

El concepte fonamental d'aquest corrent és el de *sistema estructural*. Un sistema és un conjunt d'elements estructurats de tal manera que cadascun d'ells es defineix per les seves relacions amb els altres. El sistema no s'explica només per la suma dels elements, sinó per la suma dels elements més la suma de les relacions que mantenen entre ells. El estructuralistes van valorar especialment els estudis de la llengua oral, cosa que es va reflectir en el fort impuls donat a la fonologia. El cercle de Praga, amb Trubetzkoy i Jakobson, va ser el protagonista de l'anàlisi del so i la unitat abstracta corresponent, el fonema.

1.3 LINGÜÍSTICA GENERATIVO-TRANSFORMACIONAL

La gramàtica generativa té un nom estel·lar, que és Chomsky i unes sigles, MIT (Massachusetts Institute of Technology), com a fonts que marquen l'ortodòxia i, per tant, l'heterodòxia, en aquest corrent. Realment va suposar una revolució entre els lingüistes, a l'any 1957, la publicació d'*Estructures sintàctiques*, el 1965, d'*Aspectes de la teoria de la sintaxi*. Chomsky va plantejar unes idees que van influir molt en la visió del llenguatge i que han estat objecte de debat en altres camps, com la psicologia humana.

El generativisme es defineix com a *mentalista*. Ataca el conductisme o estudi exclusiu de la conducta, com a únic fenomen observable, i proposa d'investigar els processos lingüístics que ocorren dins la ment humana, dels quals només una part es manifesta exteriorment. Per a Chomsky, els humans disposem d'una *competència lingüística* o gramàtica interioritzada, que dominem de forma inconscient i que ens permet de construir un nombre infinit d'oracions gramaticalment correctes, de distingir les que no ho són, d'interpretar les frases ambigües, etc. La part principal d'aquesta gramàtica és innata i està registrada en el nostre cabal d'informació genètica. La posseïm per los fet de ser humans i, per tant és el que ens diferencia de les altres espècies animals. Es tracta de la *gramàtica universal* comuna a tots els idiomes. Al costat d'això, hi ha un conjunt de coneixements, que depèn de cada llengua i és après pels infants, que constitueix les gramàtiques particulars dels diversos idiomes.

Critiquen la lingüística anterior pel fet de ser taxonòmica, és a dir, perquè bas al seva tasca en la classificació de les unitats. Una ciència classificatòria és merament descriptiva dels fenòmens que estudia, mentre que una ciència explicativa fa prediccions per mitjà d'un aparell formal que realment explica el perquè plantejats.

1.4 LINGÜÍSTICA DEL TEXT I ANÀLISI DEL DISCURS

La lingüística del text i l'anàlisi del discurs es conceben com a ciències interdisciplinàries. El *text* o *discurs* és, efectivament, un punt de confluència de la sociologia, l'antropologia, la psicologia, la filosofia, etc. La lingüística del text i l'anàlisi del discurs són estudis de la llengua en ús, que incorporen, més o menys segons les escoles, el punt de vista de l'*actuació* lingüística. Tant en la conformació del sistema lingüístic com en la seva posada en pràctica, s'hi consideren com a factors rellevants els elements de la situació comunicativa, les relacions entre els parlants, les estratègies cognitives de construcció del missatge, el coneixement previ de formes tipificades de llenguatge, els coneixements culturals compartits per la societat on es produeix la comunicació, etc. Lluny de ser una lingüística autònoma o independent, hi ha autors que la consideren com una part d'una teoria de l'activitat humana.

1.5 SISTEMA VIRTUAL VS. LLENGUA EN ÚS

Classificar és un fet assumit per tots nosaltres, és la nostra forma de categoritzar la realitat i poder entendre-la. Però la realitat no *conté* les classificacions i sempre se'n vol escapar. Quan ens trenquem les banyes discutint si un mot és un article o un pronom, si un text és narratiu o argumentatiu, o si els relatius són produïts per transformació o mitjançant regles de base, estem forçant la realitat d'aquests objectes, que no es deixen reduir a tal o tal categoria. Alhora, estem encallant-nos en un problema, classificar-los, que no és en la naturalesa de l'objecte sinó en les necessitats de l'investigador.

En l'actualitat, els estudis sobre el llenguatge es divideixen en dos grans grups: els que el conceben com a sistema virtual (ciències formals) i els que analitzen la llengua en ús (ciències integradores).

2. ELS CAMINS DE LA FRASE AL TEXT

2.1 RETÒRICA I ESTILÍSTICA

La retòrica clàssica era una teoria del discurs polític, jurídic i literari. Donava als estudiants models i tècniques per a la construcció dels textos amb la finalitat que fossin al màxim d'efectius. Així, els oradors eren preparats per enfervorir les masses en els discursos polítics, o per seduir els tribunals en les causes judicials. La retòrica es componia de cinc operacions o tècniques:

- a) *Inventio* o art creativa de generació d'idees i de recerca de temes a tractar.
- b) *Dispositio* o tècniques d'ordenació de les idees.
- c) *Elocutio* o estil de l'actuació, incloïa les *figurae* com formes d'ornamentació.
- d) *Memoria* o conjunt d'estratègies per a la retenció en memòria dels discursos.
- e) *Actio i pronuntatio* o declamació.

L'interès s'orientava al discurs *persuasiu* i *eficaç* i, per tant, implicava reflexions de tipus pragmàtic (*ars bene dicendi*), en oposició amb la gramàtica, que se centrava en el discurs *correcte* (*ars recte dicendi*). Un apartat especialment interessant era la *captatio benevolentiae*, que tractava de les estratègies per aconseguir fer-se seu l'interlocutor, perquè esdevingués *benèvol, atent i dòcil*.

L'estilística s'ha desenvolupat paral·lelament als estudis en el camp de la literatura, abraçant, aproximadament, l'apartat de l'*elocutio* retòrica. De fet, l'estilística podria considerar-se una part de la retòrica amb una modernització dels continguts. Sempre ha manejat, doncs, unitats més àmplies que la gramàtica oracional estricta. "l'estil és un *interface*, una zona de contacte entre la llengua i el seu ús, determinat per la situació i la cultura" (Enkvist 1985).

2.2 ELS ESTUDIS LITERARIS

La literatura és un camp que ha treballat des de sempre amb els textos i les seves implicacions culturals. S'estudia una obra en relació amb la personalitat del seu autor, el que pretén transmetre, el moviment literari dins les convencions del qual escriu, els fets culturals i històrics de la seva època, etc. A més, la poesia ha estat tradicionalment considerada com a transgressora de la sintaxi i del funcionament teòricament normal de la llengua.

2.3 L'ESTRUCTURALISME

Roman Jakobson, membre del cercle de Praga i conegut arreu pels seus treballs en fonologia i per la seva definició de la funció poètica i altres cinc funcions bàsiques del llenguatge, introdueix la noció d'*embragadors*, referida a les categories de

persona, mode i temps del verb. El embragadors són "una classe especial d'unitats la significació de les quals no pot ser definida fora d'una referència al missatge".

Benveniste, lingüista provinent d l'estudi de les llengües indoeuropees, va escriure una sèrie d'articles de gran repercussió sobre els pronoms personals i l'expressió de la subjectivitat, publicats més tard dins dels *Problemes de lingüística general*. Les seves afirmacions han donat lloc a la teoria de l'ennunciació, desenvolupada principalment en l'àmbit francès.

3. EL TEXT QUE ES DEFINEIX

La llengua és un sistema compost per diversos subsistemes (sintàctic, morfològic, fonològic, semàntic, etc), cadascun regit per les seves pròpies lleis estructurals. Alhora, i fonamentalment, la llengua existeix en un conjunt variat i complex de textos que es construeixen mitjançant el codi lingüístic i altres procediments de tipus semiòtic, cultural i psicològic.

La ment dona als textos l'empremta de les seves formes de processament de la informació (que, d'altra banda, estem tot just començant a conèixer). La capacitat humana del llenguatge és psicològica i, alhora, social. Ment, societat i sistema lingüístic són els tres pols o eixos bàsics en la naturalesa del llenguatge.

Les diverses ciències i escoles que estudien el llenguatge es distingeixen per posar més l'accent en un o altre d'aquest tres pols. Hi ha les denominacions específiques de *psicolingüística*, *sociolingüística* i *(intra)lingüística* per delimitar camps d'estudi. No existeix encara una metodologia realment capaç d'abraçar tota la complexitat del fenomen *llengua i comunicació*. La lingüística del text, l'anàlisi del discurs i altres disciplines afins que comentarem en aquest llibre comencen a ser, en l'actualitat, una temptativa sòlida en aquesta direcció.

3.1 TEXT I DISCURS

El text per a la lingüística del text es tracta no només d'un element situat per sobre de l'oració, sinó d'una unitat d'un altre rang, amb més propietats que les d'ordre sintàctic o semàntic atorgades a les frases. Les definicions de text són moltes i diverses, però, en general, coincideixen en unes característiques comunes. Com a definició globalitzadora podem donar la següent, inspirada en la de Bernardez (1982), que és especialment coneguda en el nostre àmbit:

Text és un unitat lingüística comunicativa, producte de l'activitat verbal humana, que poseeix un caràcter social. Es caracteritza per l'adequació al context comunicatiu, la coherència informativa i la cohesió lineal. La seva estructura reflecteix els procediments emprats per emissor i receptor en el processos d'elaboració i d'interpretació. Es construeixen per mitjà de dos conjunts de capacitats i coneixements: els propis del nivell textual i els del sistema de la llengua.

Un text pot ser, doncs, oral o escrit, indistintament. Així, un diccionari o una enciclopèdia consisteixen en una multitud de petits textos relacionats per l'ordenació alfabètica, per un sistema intern de remissions d'un article a un altre, d'abreviatures, de signatures, de codis gràfics, etc., i per un introducció o presentació global de tota l'obra. Igualment, un diari o revista consta d'unes seccions i una organització global que uneix entre si textos que podrien ser completament autònoms.

La relació entre els termes *text* i *discurs* és diferent segons els autors. Per a alguns, es tracta simplement de mots sinònims. Així, distingiríem entre el text com a unitat teòrica caracteritzada necessàriament per una coherència semàntica i sintàctica, i el discurs com a unitat comunicativa en funcionament en un situació empírica determinada, que pot contenir errors de construcció i de cohesió, i que és produïda per uns parlants concrets que actuen amb més o menys èxit i desimboltura.

3.2 TEXTOLOGIES

En termes de Morris, considerat el creador de la denominació de *pragmàtica* la sintaxi estudia els signes d'un codi en relació a ells mateixos i a les seves combinacions, la semàntica els estudia segons el seu significat i la pragmàtica en relació a seu ús.

Així doncs, la *semàntica* tracta els significats dels signes, les relacions significatives entre ells i dels signes amb la realitat. La *pragmàtica* ocupa de l'ús, de la relació entre les produccions lingüístiques i els seus usuaris, les seves intencions i el seu entorn socio-comunicatiu.

La semiòtica i les seves branques:

Gramàtica	Sintaxi
Lògica	Semàntica
Retòrica	Pragmàtica

Camps d'interès recent de la lingüística:

TASCA	DISCIPLINA
Estudi de la diversitat.....	Sociolingüística
Estudi de la llengua col.loquial i de la conversació.....	Anàlisi del discurs
Estudi de l'actuació.....	Pragmàtica
Estudi del significat.....	Semàntica
Estudi dels processos mentals de producció i recepció.....	Psicolingüística
Estudi de les unitats supraoracionals...	Lingüística del text i anàlisi del discurs

3.3 LES PROPIETATS DEL TEXT

A la nostre definició hem caracteritzat el text com a posseïdor de tres propietats: adequació, coherència i cohesió. Vegem-les a continuació:

a) *L'adequació* és la propietat per la qual el text s'adapta camaleònicament al context comunicatiu, en un relació ecològica entre el text i el seu medi social. També s'anomena coherència externa. Té a veure amb l'emissor i el receptor del missatge, amb el canal de producció i recepció, amb els propòsits comunicatius, etc, paràmetres que defineixen els *registres*.

b) *La coherència* és la propietat per la qual el text es confecciona i s'interpreta com una construcció articulada d'unitats d'informació. Hi intervenen unes estructures globals de contingut i s'hi posen en joc operacions cognitives de maneig, elaboració i emmagatzematge de la informació (significat a nivell cognitiu o macro).

c) *La cohesió* és la propietat per la qual hi ha uns lligams entre els diversos elements de la manifestació lineal del text: sintagmes, oracions, paràgrafs, etc (significat a nivell lingüístic o micro).

De fet, les tres etiquetes es podrien reduir a una de sola: un text és *cohérent externament*, amb l'entorn comunicatiu, i *internament*, en l'organització de la informació. Diversos autors han distingit entre aquests aspectes:

1) Halliday diu que, perquè un text sigui coherent ha de ser cohesionat, però, a més, ha de ser adequat a un registre, i ha de tenir una estructura.

2) Van Dijk estableix la diferenciació entre *coherència lineal* i *coherència global*, les dues de caràcter semàntic. La coherència lineal té a veure amb l'encadenament de proposicions en superfície. L'altra és l'estructura global de significat del text, que intervé abans de la seva expressió en seqüències d'oracions. Coherència lineal i global estan relacionades amb cohesió i coherència, respectivament:

coherència	----->	coherència global
cohesió	----->	coherència lineal

4. EL TEXT QUE S'ARRELA

Els textos, com ja s'ha dit, estan en relació estreta amb el seu context o condicions de producció. Per mitjà de la propietat que hem anomenat *adequació*, s'adapten a l'entorn per qual i per al qual són produïts . En aquest capítol tractarem sobre la relació del text amb aquest tres conceptes clau: *comunicació, context i funció*.

4.1 TEXT I COMUNICACIÓ

El text és una unitat lingüística comunicativa. Bernardez es compromet encara més i afirma que és *la unitat lingüística comunicativa fonamental*. El text es diferencia, doncs, d'altres unitats lingüístiques (oració, morfema, etc.) perquè es concep dins de l'àmbit de la comunicació. Emissor i receptor, canal, espai i temps, etc., influeixen de manera absoluta en l'escriptura, el contingut i les formes lingüístiques que hi apareixen. Aquests factors conformen el que anomenem *registres*.

4.2 TEXT, CONTEXT I CO-TEXT

Fora del text, tota la resta és el *context o allò que envolta el text*. Schiffrin distingeix, encara, entre tres tipus de context. En primer lloc considera uns *contextos cognitius*, on hi ha emmagatzemats el coneixement i l'experiència passada de cada individu. En segon lloc uns *contextos culturals* que consisteixen en significats i visions del món compartits per un comunitat. I, en tercer lloc, uns *contextos socials* definits pels diferents tipus d'interacció segons el nivell més o menys institucionalitzat de l'intercanvi.

Co-text és tot el text que hi ha al costat, abans o després, d'una paraula, oració o fragment determinat, i *context* queda reservat per a les condicions externes de producció i recepció.

El context consisteix en el que hi ha al voltant d'un enunciat, però no pas en *tot* el que hi ha. Aquest és potser el factor més important i subtil en la definició de context. Per a Van Dijk:

El context és un abstracció altament idealitzada de la situació comunicativa que conté només aquells fets que determinen sistemàticament l'adequació de les expressions lingüístiques.

El context és la reconstrucció teòrica d'una sèrie de trets d'una situació comunicativa, és a dir, d'aquells trets que fan que els enunciats donin resultats com a actes de parla.

4.3 EL CONCEPTE DE FUNCIO

Les formes existeixen com un repertori (terminacions verbals, elements pronominals, etc.) de tria vertical (paradigma). Així, parlem de la funció subjecte, predicat, atribut o complement, segons les relacions sintagmàtiques o combinatòries entre els mots. La forma és l'objecte de la morfologia i la funció és l'objecte de la sintaxi.

El Cercle lingüístic de Praga va difondre un altre ús del mot funció, dins del que s'anomena *perspectiva funcional de l'oració*. Aquest corrent proposa l'estudi de l'organització de la informació dins de les oracions i dels textos, en termes de tema i rema, unitats que poden donar lloc a diferents característiques morfològiques (desinències específiques en algunes llengües) o sintàctiques (qüestions d'ordre, construccions específiques, etc.).

Amb el psicòleg alemany Bühler apareix una nova acepció per al terme *funció*. Bühler afirma que existeixen unes *funcions del llenguatge* o finalitats susceptibles de ser acomplertes mitjançant la parla, que fixa en nombre de tres:

- a) *Funció representativa*, per la qual el llenguatge es refereix als objectes del món.
- b) *Funció expressiva*, que informa sobre l'estat anímic del parlant.
- c) *Funció apel·lativa*, que actua sobre l'atenció de l'oient.

Anys més tard Jakobson afegí més funcions a la llista fins a un total de sis i féu correspondre a cadascuna un dels elements de l'esquema de la comunicació:

- a) *Funció referencial*, associada al referent.
- b) *Funció emotiva*, associada amb l'emissor.
- c) *Funció conativa*, associada amb el receptor.
- d) *Funció fàtica*, que té a veure amb el manteniment del contacte i amb la relació entre els interlocutors, associada al canal.
- e) *Funció metalingüística*, que consisteix en la referència al llenguatge mateix, associada amb el codi.
- f) *Funció poètica*, que reelabora i treballa amb les formes lingüístiques, associada amb la forma del missatge.

5. EL TEXT QUE SIGNIFICA

5.1 LA NATURALESA DEL SIGNIFICAT

Vegem quins són els valors i aspectes d'un enunciat sobre els quals recolza la interpretació del sentit:

a) Una enunciació és sempre la *realització d'un acte*. Quan parlem o escrivim, tant si el receptor és present o és absent del lloc de la comunicació, estem fent un actuació social. Les conseqüències del nostre acte lingüístic poden ser absolutament trivials, com preguntar una adreça a algú pel carrer o xerrar sobre no res en una tertúlia informal, o decisivament modificadores d'estats de coses, com atorgar un herència, nomenar per a un càrrec o fer una declaració de guerra.

b) Sovint, més important que referir-se a res és manifestar *una actitud* o mantenir *una relació social*. Les salutacions, les preguntes rituals sobre la salut, els comentaris sobre el temps, les afirmacions sobre un estat de coses absolutament obvi, no s'intercanvien per informar sinó per crear uns llaços socials i per mostrar unes actituds humanes positives cap als interlocutors.

c) El més important per al receptor d'un missatge és indentificar la *intenció* de l'emissor. L'emissor construeix el seu discurs amb una estructura, un to, uns continguts i uns recursos lingüístics encaminats a la consecució d'un objectiu que ell coneix perfectament, però que no sempre és explícit.

d) El sentit no es transmet, sinó que és fruit d'una *negociació*. Els participants en la interacció negocien, d'una banda, el valor que es donarà als mots i, d'altra banda, el sistema de canvis de tema, de to, de torns de paraula, etc. Ambdós aspectes estan lligats estretament a la cultura i al grup social a què pertanyen.

e) El sentit és el resultat d'un *procés de construcció cognitiva*. L'emissor el proposa i el receptor, per interpretar-lo, el re-crea. En la producció del discurs, l'emissor dóna pistes que facilitin la construcció del sentit, i el receptor ha de ser capaç de reconstruir el missatge a partir de les pistes que li han estat donades i a partir dels coneixements sobre la situació i sobre el món que comparteix amb l'emissor.

5.2 SIGNIFICAT I SENTIT

Usarem *significat* per designar el potencial d'una expressió lingüística per representar el coneixement, mentre que el *sentit* serà el coneixement més les actituds, emocions, etc. que efectivament s'expressen i s'interpreten en un text i un context concrets. D'aquesta manera, el significat pertany més al terreny de la lingüística interna i el sentit correspon a la pragàtica, la psicolingüística i la sociolingüística.

Depèn de l'experiència personal de cada individu, en allò que anomenem el *significat connotatiu* o "relació individual que el parlant ha establert en el decurs del temps amb el referent que la paraula esmenta".

El sentit pot veure's com el significat més el contingut aportat per la situació comunicativa. "La significació és *donada* per la llengua, mentre que el sentit ha de ser sempre *construït* a partir de les significacions lingüístiques, a les quals s'afegeixen els paràmetres no lingüístics".

Per a Ducrot, interpretar el sentit d'un enunciat és esbrinar què s'està fent, quin acte s'està duent a terme amb aquest enunciat.

5.3 METÀFORA I QUOTIDIANITAT

"El discurs metafòric és, potser, l'instrument més potent que posseïm per difondre el coneixement, expressar l'experiència humana i conceptualitzar el món que ens envolta" (Bonilla, 1991). La metàfora exclusivament lèxica (com la metonímia) implica l'ús no literal d'un mot. A *En Joan sempre va darrere les faldilles*, és molt clar que no són les faldilles l'interès exacte d'en Joan. Si substituïm *faldilles* per *dones*, però, res no canvia en l'estructura gramatical de l'oració. No passa el mateix en un cas com el següent:

- La Maria va veure un paisatge meravellós.
- Un paisatge meravellós va aparèixer davant els ulls de la Maria.

Les metàfores gramaticals són, per a Halliday, habituals en tot tipus de registres. L'única variant no metafòrica és el llenguatge infantil. És un error pensar que la metàfora només té a veure amb el llenguatge complex i molt elaborat. Ja hem vist que, precisament, si es vol simplificar un text altament tècnic per fer-lo més divulgatiu, se sol fer afegint-hi metàfores.

6. EL TEXT COM A ACTUACIÓ

6.1 TEORIES DE LA PARLA

Hi ha una diferència conceptual entre l'acte psicomotor, fonètic o gràfic, de pronunciar o escriure alguna cosa (acte *locutiu*), l'acte social convencional de fer alguna cosa dient-la (acte *il.locutiu*) i la possibilitat, no sempre complerta, d'aconseguir uns efectes en el receptor mitjançant el que s'han dit (acte *perlocutiu*):

- *Dóna'm la cartera o et punxo!*

L'acte locutiu associat amb l'encunciat anterior és, com en qualsevol enunciat oral, el fet mateix de pronunciar-lo. L'acte il.locutiu és l'*amenança* del lladre a la víctima (que si és en una situació real, pot ser una amenaça bastant seriosa). L'acte perlocutiu serà que l'afectat li entregui la cartera bastant espantat. És clar, que no té per què produir-se sempre l'efecte desitjat: la víctima pot cridar, pot conèixer arts marciais, pot anar sense cartera, etc.

Una de les afirmacions més interessants de la teoria dels actes de parla és l'existència d'*actes de parla indirectes*, que es defineixen com a casos en què un acte il.locutiu és realitzat indirectament, a través d'un altre. Es tracta, per tant, de tots els usos, amplíssims i habitualíssims en la parla quotidiana, en què es pregunta sense preguntar, s'ordena sense ordenar, etc:

- Obre la finestra.
- Et faria res obrir la finestra?
- Oh, quina calor! I la finestra tancada!
- Tinc una calor de mil dimonis...

No és gens difícil imaginar-se unes situacions en què aquests quatre enunciats persegueixin el mateix objectiu: un emissor vol que un receptor obri la finestra. Tot i això, només en el primer l'emissor declara obertament les seves intencions (acte de parla directe). A tots els altres ho planteja d'una manera indirecta, deguda al tipus de relació entre els interlocutors, a les convencions vigents en la nostra cultura sobre les ordres i la cortesia, etc. Com a conseqüència, la definició de les modalitats oracionals declarativa ("serveix per afirmar una cosa del món"), interrogativa ("serveix per preguntar"), exhortativa ("serveix per ordenar"), pot ser bastant inexacta si no s'hi afegeix algun comentari sobre el que és un arquetipus sintàctic en contrast amb la realitat dels seus usos. Aquests són els cinc tipus d'actes de parla proposats per Searle, els més difosos i acceptats:

1. *Representatius*: actes que descriuen estats o narren esdeveniments del món i que comprometen el parlant amb la veritat de la proposició expressada. Ex.: explicar, suggerir, fer hipòtesis, etc.

2. *Directius*: actes que persegueixen que l'oient faci alguna cosa (el parlant vol que l'entorn canviï d'acord amb les seves paraules). Ex.: ordenar, demanar, invitar.

3. *Comissius*: actes que comprometen el parlant a fer alguna cosa en el futur (impliquen la intenció del parlant d'acordar l'entorn a les seves paraules). Ex.: prometre, jurar, amenaçar, etc.

4. *Expressius*: actes en què el parlant expressa sentiments en relació a una situació immediata (no com a assercions sobre els sentiments, que anirien al tipus 1). Ex.: agrair, felicitar, donar la benviguda, etc.

5. *Declaratius*: actes en l'expressió dels quals el món canvia. Ex.: declarar, a *Declaro inaugurat aquest...*; nomenar, a *El nomeno Subsecretari...*, etc.

7. EL TEXT COM A CAPACITAT

7.1 LA COMPETÈNCIA COMUNICATIVA

Per a Chomsky la competència lingüística és el coneixement que el parlant oient té de la seva llengua. Aquest coneixement és intuïtiu, interioritzat i inconscient, i permet a l'individu de produir un nombre potencialment infinit d'oracions gramaticals en la seva llengua. El gruix principal de coneixements de la competència lingüística és innat i conforma la gramàtica universal. La competència inclou capacitats com reconèixer que una oració és incompleta, detectar les ambigüitats sintàctiques i captar quan dues frases o més són sinònimes.

L'actuació és, aleshores, "l'ús real de la llengua en situacions concretes", que mostra "nombroses arrencades en fals, desviacions de les regles, canvis de pla a meitat de camí i altres" (Chomsky). La teoria de l'actuació, segons Chomsky, també inclou el grau d'*acceptabilitat* de les construccions, ja que l'aplicació de la recursivitat sintàctica en resulten oracions perfectament gramaticals però molt poc probables a causa de la seva intel·ligibilitat.

La competència a més de factors cognitius, en comprèn d'afectius i de volitius. Les habilitats per a l'ús, en concret, formen part de la competència comunicativa. Canale precisa més aquesta qüestió amb les definicions següents:

- La *competència comunicativa* consisteix en els sistemes subjacents de coneixements i habilitats necessaris per a la comunicació.
- La *comunicació actualitzada*, és la realització d'aquests coneixements i habilitats sota unes condicions psíquiques i contextuais determinades, amb la possibilitat de limitacions de memòria i de percepció, fatiga, nerviosisme, distraccions, sorolls, etc.

7.2 COMPETÈNCIA DE COMPETÈNCIES

Canale considera que hi ha almenys quatre àrees o subcompetències dins de la competència comunicativa:

- *Competència gramatical*. Consisteix en el domini del codi lingüístic (verbal i no-verbal): vocabulari, formació de paraules, estructuració d'oracions, semàntica, pronunciació i ortografia.
- *Competència sociolingüística*. Es refereix a la producció i comprensió *apropiades* en diversos contextos sociolingüístics, dependents de factors com l'estatus dels participants, els propòsits de la interacció, les normes o convencions de la interacció, etc.

- *Competència discursiva*. Consisteix en el domini de la combinació de formes lingüístiques per elaborar un text escrit o oral en diferents *gèneres* o *tipus de text*. Inclou coneixements de coherència i de cohesió textual, que han de ser diferenciats dels sociolingüístics i dels gramaticals, respectivament.

- *Competència estratègica*. Inclou capacitats concretes verbals i no verbals per reparar errors ocasionals o deficiències sistemàtiques dels parlants, o per reforçar l'efectivitat de la comunicació.

8. EL TEXT COM A CAMALEÓ

Al capítol tercer hem parlat de l'adequació com la propietat ecològica del text, que l'arrela a l'entorn i el fa adaptar-se camaleònicament a les exigències de la situació enunciativa. Hem vist, també, que el text és producte del context, alhora que en forma part per a la producció de nous textos. El context genera el text i els textos creen i condicionen els contextos. A grans trets, l'adequació és la propietat més *sociolingüística* i pragmàtica del text.

8.1 LLENGUA I SOCIETAT

Al 1964, va néixer la sociolingüística de manera oficial. L'impuls inicial per a recerca el donà la política sobre educació i integració lingüística de les minories als Estats Units. Després es va estendre l'interès a múltiples situacions arreu del món. Els treballs d'aquesta disciplina es poden dividir en els camps següents:

- a) *Lingüística social*. És l'estudi de la llengua en relació amb la societat.
- b) *Sociologia de la llengua*. És l'estudi de la societat en relació amb el llenguatge.

La lingüística social és considerada com la *sociolingüística* pròpiament dita per la majoria d'autors.

8.2 LA DIVERSITAT LINGÜÍSTICA

En la diversitat sociolingüística la distinció principal s'estableix entre les característiques lingüístiques associades als *usuaris* de la llengua i les associades als *usos*. Així, hi ha uns grups de varietats que caracteritzen els usuaris o individus que parlen la llengua i ens els classifiquen com ubicats en una *zona geogràfica* (factor espai), com partanyents a una *generació o moment històric* (factor temps), i com a provinents d'un determinat *grup o classe social* (factor grup social). Aquestes varietats s'anomenen també diatòpiques, diafàsiques i diastràtiques, respectivament. Al costat dels eixos temporal, espacial i social tenim l'*idiolecte*, varietat individual consistent en les tries personals, sovint no conscients, que cada parlant fa d'entre les opcions que li ofereix el codi. L'*estàndard* consisteix en la neutralització del tres tipus de varietats.

8.3 L'ADEQUACIÓ: ELS REGISTRES

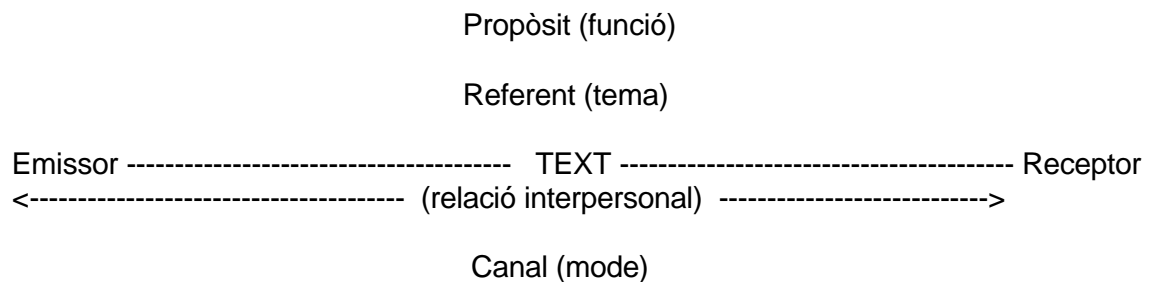
Les varietats associades amb els usos s'anomenen *registres*. També s'anomenen *varietats funcionals o diatípiques*.

Els registres són formes lingüístiques corresponents a funcions determinades de la llengua dins de la societat. Cada àmbit exigeix, per convenció, un determinat

tipus de llengua, des del col.loquial per a les converses familiars a la formalitat pròpia d'un discurs del president del Parlament. Els textos s'amotllen a les condicions de producció i, així, un informe escrit és ordenat i clar, una conversa al bar és improvisada i tranquil·la, els mítings electorals són vehements i les transmissions esportives en directe són frenètiques. En cada cas hi ha factors com el temps de què es disposa, el tipus de relació amb l'interlocutor, el tema que es tracta, etc., que influeixen decisivament tant en el procés de confecció del text com en la forma lingüística final que presenta. Els elements de la realitat contextual que conformen el registre es poden agrupar en quatre apartats:

- a) *El tema* de què es tracta (camp).
- b) *El canal* de producció, transmissió i recepció del text (mode).
- c) *La relació* interpersonal entre els interlocutors (tenor interpersonal).
- d) *El propòsit* o intenció de l'emissor del text (tenor funcional).

Aquestes característiques dels registres es corresponen amb els elements de l'esquema de la comunicació. A continuació comentarem cadascun del quatre factors esmentats.

El tema del text (camp): El tema és el camp de la realitat a què es refereix el text. Podem considerar una divisió bàsica entre textos de *tema general* i de *tema específic*. Els temes específics condueixen als *llenguatges d'especialitat*, l'indicador més evident dels quals és el lèxic.

El canal de producció (mode): El mitjà a través del qual s'emeta, es transmet i es rep el missatge imposa també les seves exigències a l'hora de l'elaboració del text. La diferència principal en aquest apartat és la que separa l'oral de l'escrit, tot i que hi ha moltes altres possibilitats.

Ara és possible desplaçar l'oral en l'espai (telèfon) i en el temps (cassete), parlar amb acompanyament d'imatges o sense (ràdio o TV), fer emissions en directe o en diferit, reproduir milions de vegades el mateix missatge oral (discos, films), desplaçar missatges escrits en l'espai amb recepció simultània en el temps (teletip, telefax, ordinadors en xarxa), i un munt de possibilitats encara no explotades comercialment (vídeo telèfon, pissarra-ordinador, etc).

L'escrit implica un canal visual, sol ser diferit en el temps, utilitza més les convencions normatives i gramaticals i permet un grau més elevat d'elaboració. L'oral

utilitza el canal auditiu, sol ser immediat i efímer, fa més ús dels codis no verbals i sol seguir menys la normativa.

La relació emissor-receptor (tenor interpersonal). La relació entre els interlocutors és el factor que condiciona el *grau o nivell de formalitat*. Segons la coneixença personal i la confiança en el tracte, així com el lloc i la situació en què es trobin, el text pot ser més o menys formal. La formalitat és un contínuum, que pot variar des de la màxima familiaritat fins a la màxima solemnitat.

Els registres informals solen correspondre a *usos privats* de la llengua (família, amics i persones conegudes) i els més formals a *usos públics* (àmbit professional, públics reduïts o amplis, i destinataris poc coneguts en general) , encara que aquesta correspondència no hagi de ser d'aplicació matemàtica.

El propòsit o intenció (tenor funcional). Tot text es produeix, des de la seva concepció a la ment de l'emissor, d'acord amb un o uns objectius determinats: informar o demanar informació, aconseguir que els altres facin una acció, obtenir un objecte o servei, fe riure, mostrar alegria o enuig, i una llarguíssima, si no infinita, llista de possibles intencions.

8.4 PRECISIONS SOBRE LA TEORIA DE VARIETATS I REGISTRES

Però en la immensa majoria de casos no existeix un nom convencional per a la combinació de característiques d'un text, i aleshores cal dir que "tal text (p.ex. *Cosmos* de Carl Sagan) parla d'astronomia amb un caràcter divulgatiu (tema), un grau de formalitat mitja (relació interpersonal), s'emet a través d'un canal oral televisiu (combinat per tant amb imatges i música), i té per funcions bàsiques l'explicació didàctica d'uns coneixements i l'argumentació sobre la condició humana".

9. EL TEXT COM A CONSTRUCCIÓ

9.1 LA COHERÈNCIA TEXTUAL

La coherència és la propietat per la qual un text s'organitza globalment per a la transmissió del sentit. Aquesta organització pot analitzar-se concebant el text com un producte o com un procés. Com a producte, existent i tangible, s'hi reconeixen unes característiques i unes parts regulables i classificables. Com a procés o activitat, s'hi descobreixen les traces dels seus participants, tant pel que fa al seu caràcter de construcció interactiva, com pel seu afaïonament que reflecteix les característiques de la ment humana.

9.2 EL TEXT COM A PRODUCTE

Els textos simples i curts solen tenir una coherència donada per la seva mateixa funció comunicativa. Però només cal que un text es desenvolupi en dos o tres paràgrafs perquè s'hi percebi un esforç important d'ordenació i encadenament de la informació.

Per a Charolles, en un treball esdevingut ja clàssic, qualsevol text ben construït ha de seguir les regles següents:

a) *Regla de repetició*: perquè un text sigui estructuralment coherent, cal que la major part de les proposicions s'encadenin prenent com a suport la repetició d'uns elements base.

b) *Regla de progressió*: perquè un text sigui estructuralment coherent cal que el seu desenvolupament es produeixi amb un aportació constant de nova informació.

c) *Regla de no-contradicció*: perquè un text sigui estructuralment coherent cal que no s'introdueixi cap element semàntic que contradigui un contingut establert anteriorment (explícit o pressuposat).

d) *Regla de relació*: perquè un text sigui estructuralment coherent, cal que els fets a què es refereix estiguin relacionats en el món real o imaginari representat.

9.3 EL TEXT COM A ESTRUCTURA

Una part important de la coherència del textos és la seva estructura interna. De fet, per a Van Dijk, l'estructura no és una sinó dues, superposades, per a cada text. Les *estructures* de Van Dijk son les següents:

a) *Macroestructura (MA)*: és l'estructura global de contingut. S'organitza en (macro) proposicions que "resumeixen" progresivament el contingut del text. Existeixen macroestructures a diversos nivells d'abstracció. El nivell més alt sovint és representat per títol del text. En una obra extensa, el nivell següent seria el dels títols dels capítols i de cadascun dels apartats i suapartats, fins arribar a les macroproposicions que representessin el contingut de cada paràgraf o de cada grup de frases. Al final, coincidint amb l'articulació proposicional del text en superfície hi ha la microestructura o organització seqüencial de les frases d'un text.

b) *Superestructura (SE)*: és l'estructura típica comuna a un conjunt de textos. Respon a un esquema organitzat en categories, unes opcionals i altres obligatòries, del tipus *història, trama, episodis, marc, complicació*, etc. per a la narració, i altres per a altres superestructures (argumentació, notícia periodística, informe científic, etc.).

Qualsevol text ha de tenir macroestructura per poder ser comprès, però no necessàriament ha de seguir una superestructura establerta. La SE classifica el text en un tipus, mentre que la MA és exclusiva de cada text.

Per a Van Dijk, l'emissor va construir el seu discurs mitjançant l'expansió d'unes macroestructures prèvies, més o menys conscients (segons el grau d'espontaneïtat dels textos), fins arribar a les proposicions de superfície. El receptor ha de fer el procés invers. Les proposicions que li van arribant auditivament o visualment es van emmagatzamant a la memòria a curt termini. Aquesta memòria es caracteritza per tenir molt poca cabuda. Per tant, el receptor, abans que noves proposicions esborrin les anteriors, ha de triar quina part de la informació que li ha arribat vol que passi a la memòria a llarg termini. El resultat de la tria és una primera macroposició. Les operacions cognitives que realitza el receptor per a l'obtenció de la MA són especificades per Van Dijk en les quatre macroregles següents:

1. *Omissió*, per la qual tota informació de poca importància o no essencial es deixa de banda.

2. *Selecció*, és a dir, tria de la informació rellevant o constitutiva del concepte que s'assimila.

3. *Generalització*, en què s'abstrauen les característiques particulars d'una sèrie d'objectes i se n'obté només allò que els és comú.

4. *Integració*, en funció de la qual es converteix en un de sol diversos conceptes que ne són constitutius.

La macroestructura permet resumir un text, tenir-ne una idea global, determinar-ne el tema i enllaçar significats (proposicions) en totalitats significatives més grans. El paper de la superestructura és diferent. La SE dona la possibilitat d'elaborar un text d'acord amb un model o esquema preestablert convencionalment. Pel que fa al receptor, és una de les bases de la predicció de la informació.

9.4 EL TEXT COM A PROCÉS

La definició de Beaugrande i Dressler és absolutament clara pel que fa al paper del receptor: "La coherència d'un text és en la continuïtat de sentits desvetllats en la ment del receptor". El pas de les regles de Charolles a aquesta definició és transcendental: la coherència no és en el text sinó en la ment.

Per altra banda, es pot distingir entre els *esquemes de contingut*, o coneixement sobre l'àrea de contingut del text, i els *esquemes formals*, o coneixement de les estructures retòriques en què s'organitzen els tipus de text.

Una segona noció, propera a l'esquema, és la de *marc (frame)*. El marc és la representació en memòria del coneixement relatiu a situacions estereotipades. Van Dijk ho explica i exemplifica de la manera següent:

"Un marc és un principi organitzatiu referit a un nombre de conceptes que, per *convenció i experiència*, formen una unitat que és actualitzada en diverses tasques cognitives, com ara la producció i la comprensió lingüístiques (...)"

9.5 EL TEXT COM A ESTRATÈGIA

Les estratègies *gramaticals* s'han d'incloure en models de descripció lingüística d'inspiració cognitiva que expliciten el coneixement que el parlant té de la gramàtica de la seva llengua. Les estratègies *culturals* s'utilitzen per orientar les converses cap el món del receptor, especialment en intercanvis entre individus de diferents cultures, creences, ideologies, etc. Les estratègies *socials* impliquen informació sobre l'estructura social del grup, sobre institucions, rols, normes, ocasions, etc. Les estratègies *interaccionals* es refereixen al repertori de possibles actuacions, temes o estils. Les estratègies *pragmàtiques* són un subtipus de les interaccionals: per mitjà d'elles es posa en relació les expressions lingüístiques amb els actes de parla. Les estratègies *semàntiques* s'usen en la determinació del contingut a què fa referència el discurs. Les estratègies *esquemàtiques* es relacionen amb les estructures típiques narratives, argumentatives, etc. (superestructures de Van Dijk). Per fi, les estratègies *estilístiques i retòriques* entren en joc en aspectes com la persuasió i la complexitat del discurs, respectivament.

9.6 EL TEXT COM A COOPERACIÓ

Per a ell, la conversa es regeix pel *Principi de cooperació*, segons el qual els parlants estan compromesos a construir conjuntament l'intercanvi i a contribuir-hi a cada moment de la manera més convenient. Aquest principi es concreta en quatre màximes:

a) *Màxima de quantitat* fes la teva contribució tan informativa com (però no només informativa del que) se't demana.

b) *Màxima de qualitat*: no diguis allò que creguis fals o allò de què no tinguis proves adequades.

c) *Màxima de relació* sigues rellevant. Té a veure amb el tipus de continguts útils per atènyer un fi determinat.

d) *Màxima de manera*: sigues perspiciu. Es concreta en quatre parts: evita l'obscuritat en l'expressió, evita l'ambigüitat, sigues breu, sigues ordenat.

La possible confusió entre la màxima de quantitat i la recomanació de brevetat que es fa dins de la màxima de manera, és aclarida per Beaugrande i Dressler: mentre que la màxima de quantitat es refereix al nombre de coses que el parlant diu, la brevetat afecta el temps que esmerça per dir-les.

10. EL TEXT COM A TEIXIT

10.1 LA COHESIÓ TEXTUAL

Anteriorment, hem definit la cohesió com l'existència d'uns lligams entre les unitats de la manifestació lineal del text. La coherència consisteix en la construcció del sentit per part de l'emissor i del receptor, i la cohesió són les *pistes* que l'emissor va col·locant i que el receptor segueix en el seu camí d'interpretació. La coherència és una propietat global, d'estructuració de la informació a nivell macro. La cohesió és una propietat de la concreció lingüística de text en unes seqüències de mots i frases, i de relació entre les unitats sintàctiques i semàntiques *a nivell micro*. La coherència és l'edifici, el patró, el disseny, la concepció de conjunt. La cohesió, aleshores, és el ciment, el teixit i els acabats, la consistència del detall, l'artesanía de desgranar els mots i els continguts en una cadena ben travada de relacions semàntiques, sintàctiques i lèxiques.

La cohesió total no és necessària, perquè, com ja hem vist, un text amb deficiències en la cohesió pot esdevenir coherent per l'acció reparadora del receptor.

La denominació i les agrupacions dels fenòmens de cohesió textual varia notablement entre els diversos autors. La classificació en què centrarem la nostra exposició es basa en dos grans grups de relacions cohesives, referència i connexió, que assajarem de definir de manera següent:

a) *Referència*: remissió d'un element lingüístic A a un element B, de manera que A només pot interpretar-se a partir del coneixement de B. L'element B ha de ser accessible al receptor, perquè ja ha aparegut dins del text (anàfora), perquè hi apareixerà més endavant (catàfora), perquè és a l'entorn immediat (deixis) o perquè forma part del seu coneixement del món.

b) *Connexió*: relació de significat que s'estableix entre dues o més unitats contigües B i C i que pot explicitar-se per mitjà d'un element lingüístic A, el connector, de manera que A només adquireix plena interpretació per *relació entre les unitats de sentit B i C connectades*, o per la relació entre aquestes i el coneixement del món dels interlocutors.

Potser el fet més definitori seria que la referència s'estableix entre dos elements, mentre que la connexió és un joc a tres bandes. La referència típica es dona quan *un segment* d'una oració es refereix a *un altre segment* de la mateixa o d'una altra oració. La connexió típica es produeix quan un connector posa en relació dues oracions diferents i preses com un tot. A més, la referència se sol fer a través d'un element buit de significat, mentre que el connector sol aportar per ell mateix una pista de la relació significativa entre les proposicions connectades. Aquesta és la diferència entre referència i connexió per Van Dijk. De fet, tots els elements de referència i de connexió comparteixen la propietat de ser *crides a cercar* en el text o en el context les informacions que permetin interpretar-los.

10.2 LA REFERÈNCIA

La divisió principal en aquest apartat és entre la referència *exofòrica* o cap a fora del text, i la referència *endofòrica* o cap a dins del text. La referència endofòrica és la que es considera pròpiament cohesiva, mentre que l'exofòrica té més a veure amb les relacions entre text, subjecte i representació de la realitat:

La referència exofòrica al món:

a) *Representació*: En principi, amb qualsevol paraula de les que anomenem lèxiques o plenes (noms comuns, verbs, adjectius qualificatius, alguns adverbis) acomplim la nostra capacitat de *generalització* o de creació d'un concepte per representar i *fer referència* a un conjunt d'objectes de la realitat que es donomenen sota aquella etiqueta.

b) *Denotació*: Els noms propis es diferencien dels noms comuns pel fet de la denotació. Un nom propi es refereix a elements individuals (persones, animals, coses) i no inclou les qualitats intrínseques dels referents ("la ràpida" no té per què ser la barca més ràpida del port, "la sala del piano" pot ser la sala on hi havia un piano, encara que ara ja no s'hi toqui música).

c) *Actualització*: La referència que els noms comuns fan a un conjunt d'objectes es pot actualitzar en només un. Quan diem *la taula o aquesta taula* estem concretant la referència i dirigint-la cap a un únic ésser. La taula ha estat actualitzada perquè forma part del coneixement del món compartit pels interlocutors.

Referència exofòrica a l'entorn immediat:

d) *Deïxi*: És la referència a elements presents en l'entorn immediat de la comunicació, per mitjà de mots especialitzats a fer aquesta funció. La deïxi està relacionada amb les coordenades bàsiques de l'enunciació, *jo-ara-aquí* (persona-espai-temps). Els *deíctics de persona* són els pronoms personals, febles i forts, de primera i segona persona, i de tercera persona només en els usos no anafòrics (per ser deíctics, *ell, ella* han d'estar assenyalant directament una tercera persona present en la situació d'enunciació). Els *deíctics de temps i de lloc* són adverbis, locucions i sintagmes adverbials.

Referència exofòrica:

e) *Deïxi discursiva*. És de fet en el terreny de la referència endofòrica. Resulta de considerar que el text que s'ha dit, o el que ha de venir, és ja present a l'entorn comunicatiu i susceptible, per tant, de ser assenyalat. Fan aquesta funció les

expressions del tipus *a la pàgina 10, com hem dita abans, l'esquema que representem a continuació*, etc., que són referències metatextuals, relatives a la construcció del text.
Referència Endofòrica. Anàfora.

f) *Anàfora d'identitat referencial*: La represa anafòrica és un dels principals recursos de cohesió textual. En aquest tipus d'anàfora hi ha *correferència* entre l'element referidor i el mot a què es refereix. Vegeu l'exemple següent:

- En Joan s'ha comprat un llibre sobre la segona guerra mundial.
- Sí, ja l'he vista al seu prestatge.

L'element de la realitat indicat pel pronom *el* és el mateix a què fa referència *un llibre*. L'anàfora d'identitat referencial pot ser sintàctica, semàntica o pragmàtica, i la correferència pot ser total, com a la frase anterior, o parcial com a la següent:

- Aquests són els alumnes de quart curs. Alguns assisteixen als cursos d'estiu.

A l'anterior frase el referidor *alguns* cobreix només parcialment la referència *d'alumnes de quart curs*.

g) *Anàfora sintàctica* Es realitza amb recursos sintàctics com els pronoms personals de tercera persona forts i febles, posseïssius de tercera persona i l'article (o el demostratiu).

h) *Anàfora semàntica*: Aquest tipus d'anàfora es correspon (en part) amb el que Halliday i Hasan anomenen *cohesió lèxica* i és una opció més a disposició del parlant per referir-se al que ja ha esmentat. S'apliquen a aquesta funció les relacions semàntiques de *sinonímia* i *hiponímia*. Vegeu-ne els exemples següents:

- Van demanar-ho a un noi que passava, i els va indicar el camí de la dreta. Després de caminar hores i hores, van veure que anaven errats. El sagal els havia enganyat.

- Per postres, van comprar taronges i pomes, i van anar al càmpig. Però ja no hi van trobar la Susan. Van posar-se a dinar i van menjar-s'ho tot. La fruita, però, va quedar. Era massa madura.

En la primera frase es mostra una anàfora per mitjà del sinònim *sagal*, reforçada per la correspondència indefinit-article (*un-el*). A la segona, la relació hiponímica entre *taronges i pomes*, i la posterior aparició de *fruita* (també amb article) és el vehicle de la represa anafòrica.

i) *Anàfora pragmàtica*: És, de fet, una anàfora lèxica on la recuperació de l'antecedent no es fa a través del coneixement lingüístic (sinònims, etc) sinó del *saber enciclopèdic* del parlant:

- Narcís Serra va declarar ahir que l'executiu socialista no tenia intencions de canviar el peatge de la futura autopista del Maresme. El vicepresident del govern...

Aquest tipus d'anàfora permet d'incorporar significat i connotacions a la referència i dóna l'oportunitat a l'emissor per incloure la seva opinió sobre el tema de què s'està parlant.

j) *Anàfora d'identitat de sentit*. Es caracteritza per reprendre una relació conceptual i no una referència al mateix objecte que s'ha esmentat. És, per tant, un anàfora sense correferència:

- Jo tinc piscina a casa, i en Manel també en te.
- Aquest any tinc vuitanta alumnes.
- Doncs jo en tinc cent vint.

En aquests exemples no s'interpreta que *la piscina* o *els alumnes* siguin els mateixos quan apareixen per primer cop que quan s'esmenten a treves del pronom *en*. El parlant basa la cohesió en la relació conceptual amb què categoritza els éssers de la realitat als quals està fent referència. Així, entre el pronom *en* i els seus antecedents no hi ha una relació de correferència sinó de *cosignificància*

k) *Anàfora d'extensió de la referència*. La referència anafòrica pot ser d'un mot cap a un altre mot, o bé cap a un segment més extens, com ara una oració o tot un fragment de text. Un exemple d'això és l'ús del pronom *ho* fent referència a tota una oració anterior. Hi ha, també, expressions que reprenen oracions o parts senceres d'un text, com ara *aquest fet*, *aquesta iniciativa*, *aquest esdeveniment*, etc.

- Per part americana s'ha donat el màxim d'importància a la visita Això / Aquest desplegament de bones maneres il.lustra les actuals bones relacions entre...

Referència Endofòrica:

l) *Catàfora*: És la remissió, molt menys habitual que l'anàfora, a elements posteriors del desenvolupament del text. La catàfora sol donarse en la deïxi i l'organització discursiva:

- Aquest fenomen es pot mostrar en les oracions següents:
- Fixeu-vos en aquests exemples:

La catàfora també es dona dins de l'estructura oracional, sobretot en construccions de relatiu.

Referència Endofòrica.

m) El.lipsi: L'el.lipsi, que moltes vegades ha estat tractada com un amancaça o incompletitud és, per a la lingüística del text, un mitjà de cohesió més sòlid i més habitual. L'el.lipsi contextual sembla tenir a veure amb tots els processos inferencials que ja hem comentat en parlar de marcs, esquemas i scripts. I l'el.lipsi co-textual es manifesta només en enunciats contigus en la cadena textual i està subjecta a fortes restriccions sintàctiques.

- I em vindries a buscar fins a Finlàndia?
- Sí (fins a Finlàndia).
- Demà ens llevarem abans de les onze del matí.
- Per què?

Com es pot veure, l'el.lipsi clausal és típica de les seqüències pregunta-resposta o parells adjacents similars en el diàleg. Aquesta el.lipsi sol tenir com a indicatiu la presència dels adverbis d'afirmació i de negació *sí i no*, dels pronoms interrogatius.

10.3 LA CONNEXIÓ

La connexió és una relació cohesiva de tipus semàntic entre enunciats. És una manifestació de la quarta regla de Charolles, o regla de relació. Els connectors són els mots que apareixen en el text *explicitant* la connexió. No és exacte dir que els connectors "uneixen" dues proposicions, perquè la presència d'un connector no és necessària ni suficient per a la connexió:

- Tinc mal de panxa. No sortiré de casa.
- En Marcus és ric perquè va néixer a Edimburg.

En el primer cas hi ha una relació de causa-conseqüència entre les dues oracions que no és expressada explícitament per cap connector, però és inferida ràpidament per receptor, per seu coneixement del món. En el segon, en canvi, hi apareix la conjunció causal *perquè*, sense que per això les dues proposicions quedin automàticament connectades. Per tant, el connector no "connecta" pròpiament, sinó que reflecteix una relació que ha d'existir i ha de poder ser inferida. En el procés de producció-recepció del text, el connector és una pista per a una interpretació del text, el connector és una pista per a una interpretació més *ràpida i fiable* del missatge que l'emissor vol transmetre. És una marca sintàctica superficial que reflecteix relacions semàntiques i pragmàtiques ja existents entre els termes connectats.

Els connectors actuen per sobre i per sota del nivell de l'oració. Quan ho fan per sobre, es consideren elements de cohesió textual. Quan ho fan per sota, dins de l'àmbit de l'oració composta, són un mitjà d'estructuració oracional.

L'ofici de connector intraoracional s'ha atribuït tradicionalment a les conjuncions. La llista d'elements connectors és, però, més llarga:

- Conjuncions: *i, però, perquè, etc.*
- Adverbis i locucions adverbials, col·locats al coençament d'una oració o només precedits per complements circumstancials: *contràriament, consguentment, de sobte, doncs, després, mentrestant, primerament, etc.*
- Sintagmes preposicionals, locucions prepositives i, fins i tot, oracions senceres, sempre que funcionin com a organitzadores del discurs: *entre altres, en altres paraules, al mateix temps, és per això que, com ja sabem, si no m'equivoco, etc.*, i, en general, expressions que continguin els mots *conclusió, iniciar, afegir, previ, següent, etc.*

Classificació dels connectors segons els tipus de text o formes d'organització dels continguts:

- *Connectors dialèctics*, per a textos argumentatius i explicatius, basats en una organització lògica dels continguts: *perquè, ja que, doncs, a condició que, però, etc.*
- *Connectors espacio-temporals*, per a textos descriptius i narratius: *quan, mentrestant, a mig matí, on, a la dreta, al fons, etc.*
- *Connectors metadiscursius*, per a textos expositius en general, orals o escrits: *per exemple, en resum, vegeu el punt anterior, etc.*

Ja hem esmentat els *connectors metadiscursius*, que són aquells que reflecteixen el procés de construcció del text. Coincideixen en part amb la deixi discursiva, dins de l'apartat de la referència endofòrica, i són, per tant, elements de referència i de connexió alhora. També s'anomenen *organitzadors textuais*, perquè fan patent l'organització del discurs assenyalant-ne les parts i el progrés de la informació. Presentem una llista extensa d'organitzadores textuais o connectors metatextuals:

- Exemple-detall: *per exemple, com a nostra, així, com és ara, com ara, per citar algun cas, especialment a saber, etc.*
- Aclariment-continuació: *és a ir, en altres paraules, més ben dit, més aviat, vull dir, per dir-ho d'una altra manera, de fet, en realitat, per altra banda, per que fa això, per cert, al marge d'això.*
- Resum-conclusió: *breument, en poques paraules, en resum, per acabar, com he estat dient.*
- Represa: *com estava dient, tornant al nostre tema, tornant al primer punt, etc.*
- Exclusió: *en cap cas, de qualsevol manera, de cap manera, deixant al marge, al contrari, per comptes de, en lloc de, contràriament, a part de, excepció feta de, en altres aspectes, etc.*
- Temporal/espacial intern:

- D'anterioritat: *abans, fins al moment, fins ara, en el punt anterior...*
- De simultaneïtat: *en aquest moment, aquí, ara, mentre, etc.*
- De posterioritat: *pròxim, següent, en segon lloc, primer, tot seguit, etc.*
- De finalització: *finalment, per acabar, per concloure, en fi, etc.*

El tipus temporal/espacial intern es refereix al temps (oral i escrit) o l'espai (escrit) del text mateix en el seu desenvolupament.

10.4 LA PROGRESSIÓ TEMÀTICA

El mecanisme principal de dosificació és l'anomenada *progressió temàtica*. La mateixa estructura oracional està conformada per permetre l'evolució informativa, per mitjà de l'articulació tema-remà. El *tema* o informació coneguda i el *rema* o informació nova constitueixen un dels plans o nivells possibles de l'anàlisi oracional.

Es poden establir diversos tipus de progressió temàtica, segons la fórmula utilitzada per encadenar els temes i els remes en la successió d'oracions dins d'un paràgraf. Vegem, a continuació, els principals:

1. *Progressió lineal*. El rema de cada frase és l'origen del tema de la frase següent. Hi ha un canvi constant de centre d'interès que dona la sensació d'aprofundiment i de precisió. És una progressió típica dels textos descriptius. Esquema de la progressió de tipus lineal:

Oració 1: T1 -----> R1
 Oració 2: T2 -----> R2
 Oració 3: T3 -----> R3

- Al voltant de l'habitació hi havia arrengrats uns tamborets d'eben. Darrera cadascun d'ells, un tigre de bronze amb una atxa encesa. Tots aquests llums es reflectien a les lloses que cobrien el terra de la sala...

T1 R1
T2 R2 T3
R3

2. *Progressió de tema constant*. El mateix tema reapareix a cada oració i els remes van canviant. Típica de la narració, el tema sol ser un personatge que va executant diverses accions com a rema. Esquema de la progressió de tema constant:

Oració 1: T1 -----> R1
 Oració 2: T1 -----> R2
 Oració 3: T1 -----> R3

- La Carme i en Josep varen fer una excursió a les rodalies de la ciutat. Varem visitar els pobles de la muntanya i les zones marítimes. Van anar a la casa

T1 R1 T1

11. L'EXPRESSIÓ DE LA SUBJECTIVITAT

11.1 EL SUBJECTE EMERGEIX: LA DEÏXI

Els discursos que poblen la cultura i la societat fan referència a la realitat circumdant. Com hem vist al capítol anterior, també poden referir-se a ells mateixos (referència endofòrica) o poden referir-se a les coordenades temporals, espacials i personals de l'enunciació (deïxi). En aquest últim cas, el text està assenyalant els participants en l'acte de comunicació.

E. Benveniste va ser el primer lingüista a tractar sobre la presència del subjecte. Pel *jo* l'ésser humà es fa present en el llenguatge. És en el discurs que es defineix la persona. *Jo* assenyala el locutor i l'erigeix en coordenada principal de l'acte d'enunciació. *Jo* no s'interpreta més que pel discurs en què és pronunciat i no té més referència que el que és actual. Com que la consciència d'un mateix s'experimenta per contrast, l'enunciació del *jo* implica un *tu*. Aquesta condició de diàleg és la constitutiva de la persona. El *jo* planteja un *no-jo*, una altra persona que és exterior a mi.

Els pronoms *jo* i *tu* són les autèntiques persones. La funció d'aquests pronoms, lluny del que el seu nom indica, no és pas de substituir el nom (pro-nom), sinó de referir-se deïcticament als locutors de l'enunciació.

Adverbis deïctics i adverbis co-textuals:

	Deïctics	Anafòrics o co-textuals
Simultaneïtat	ara, en aquest moment, avui, aquest matí, aquest estiu	llavors, en aquell moment, aquell matí, aquell estiu
Anterioritat	ahir, abans d'ahir, la setmana passada, fa un estona, fa poc	la vigília, la setmana anterior, una estona abans, una mica abans
Posterioritat	demà, demà passat l'any que ve, d'aquí a dos dies, des d'ara, aviat, de seguida	al dia següent, dos dies després, a l'any següent, dos dies més tard, des de llavors, una mica després, a continuació

Tots els deïctics, per la seva particular remissió a un element present i, per tant, definitori de l'acte de comunicació, tenen la propietat de transformar qualsevol discurs narrat en un discurs en situació.

11.2 EL SUBJECTE ES DESDOBLA: LA POLIFONIA

Bakhtine, va observar que al text literari hi ha diverses veus que parlen alhora, i va proposar el terme *polifonia* per designar aquest fet. Ducrot ha reprès i estès el concepte afirmant que, a més d'haver-n'hi en el conjunt del text, també hi ha diverses veus dins d'un mateix enunciat. El desdoblament polifònic que proposa Ducrot dóna lloc a tres subjectes diferents:

1. *l'emissor* o subjecte empíric de l'enunciat, que és l'individu que, com a element de l'experiència física, el pronuncia o escriu.

2. *El locutor* o subjecte discursiu. És qui pren l'enunciat sota la seva responsabilitat, és a dir, qui el subscriu. No és un individu de carn i ossos, sinó un resultat de la producció discursiva.

3. *l'enunciador* o subjecte-punt de vista, que consisteix en l'expressió, per part del locutor, d'un punt de vista particular, amb el qual pot identificar-se o no.

La diferència entre l'emissor i el locutor pot exemplificar-se amb qualsevol escrit redactat per una persona i firmat per un superior jeràrquic seu. El productor empíric dels enunciats no és, en aquest cas, el mateix que pren la responsabilitat social del que es diu, que és qui firma. Entre locutor i enunciador, la distinció és semblant a la que existeix entre autor i personatge en literatura. El locutor es desdobla en diversos subjectes o personatges, cadascun amb un punt de vista diferent, i s'identifica només amb un d'ells.

La teoria de Ducrot permet explicar satisfactòriament l'ús de diverses peces i fenòmens lingüístics, alguns dels quals tractarem a continuació. El comentari dels casos següents, a més, ens ajudarà a precisar els tres tipus de subjecte que acabem d'exposar.

a) *L'estil directe* és un cas de desdoblament del locutor. Si en Pere afirma *En Joan m'ha dit: hi aniré demà*, hi ha un L1 (locutor 1), que és en Pere, que, encara que sigui emissor de tot l'enunciat, només es fa responsable de la seva primera part, i hi ha un L2 (locutor 2) que és en Joan, a qui s'atribueix la segona part. És clar que L1 s'ha de fer càrrec d'haver dit globalment tot l'enunciat, però de la part de L2 només pot assumir el fet de citar-la, i no el seu contingut.

b) La conjunció *però* dóna lloc a dos enunciadors diferents. Ducrot proposa l'exemple següent: algú afirma no haver pogut dormir gens, i un company respon "Pot ser que no hagi dormit, però has estat roncant sense parar". És evident que el locutor d'aquest enunciat exposa dos punts de vista contradictoris (E1="pot ser que no hagi dormit"; E2="has estat roncant i, per tant, has estat dormint"), que no pot assumir simultàniament com a seus. Hi ha un únic locutor, que crea dos enunciadors, E1 i E2, que argumenten sentits oposats, i el locutor s'identifica amb E2.

c) *La ironia* s'analitza com un desdoblament entre un locutor i un enunciador que no és assumit per locutor. Per ironia no entenem el seu sentit col·loquial ampli, sinó el seu sentit estricte. Posem-ne un exemple: Un individu A va assegurar ahir que avui faria bon temps. Només en llevar-se, tothom s'adona que està plovent a bots i barrals i, llavors, l'individu A diu: "*com podeu veure, jo sempre*

l'encerto". A està dient el contrari del que pensa, perquè s'entengui que pensa precisament el contrari del que diu. I el resultat és humorístic i subtil. La ironia és, per més habitual que ens resulti, una de les materialitzacions més extremes de l'enginy verbal humà.

d) *La negació*, que, a diferència de la ironia, és un fet amb uns marcadors lingüístics explícits, es descriu igualment en termes de duplicitat d'enunciadors quan es tracta d'una negació polèmica, lligada a un acte de refutació. A *En Pere no és amable*, un locutor L posa en escena un enunciator E1 que afirma que en Pere és amable, i un E2 que el contradia, i el locutor s'identifica amb E2.

e) Hi ha mots que expressen una idea *quantitativa*, que admeten lectures com les anteriors. L'ús de *quasi*, *a penes*, *només*, *massa* en un enunciat implica també el desdoblament del subjecte. *En Joan guanya quasi X pessetes al mes* és la versió positiva d'*En Joan guanya a penes X pessetes al mes*. La primera suposa un E2 que afirma que en Joan guanya molt, mentre que l'E2 de la segona creu que en Joan guanya poc. I, en tot això, la quantitat X pot ser la mateixa.

11.3 EL SUBJECTE OPINA: LA MODALITAT I LA MODALITZACIÓ

El parlant pren sempre una determinada posició, que pot ser una actitud, si és de tipus afectiu, o una opinió, si és de tipus cognitiu o intel·lectual. Aquesta presa de posició pot ser cap a allò que diu (el contingut), cap a la persona a qui ho diu (el receptor) o cap a l'acte mateix en què ho diu (l'enunciació). Quan el parlant es mostra d'una manera ostensiva i explícita, és a dir, quan es confessa com la font avaluativa de les seves afirmacions, dóna lloc a un *discurs subjectiu*. Quan en canvi, s'esforça a esborrar les marques de la individualitat i s'amaga darrere el seu text, llavors estem davant del *discurs objectiu*.

El discurs subjectiu s'associa amb la presència del subjecte, la mostració per mitjà dels deíctics i la modalització dels enunciats. En el discurs objectiu, en canvi, el subjecte es retira per l'acció de l'objectivitat i es fa una representació del no subjecte amb marques gramaticals com les impersonals, passives, etc. Desapareixen els deíctics i els enunciats no són modalitzats.

Jakobson defineix amb claredat la distinció entre enunciat i enunciació que resultaran peces clau per a l'estudi de la modalitat:

- *Enunciació*: acte individual de producció d'un enunciat, que implica un procés (acte de discurs) i uns protagonistes (locutor i oient).

- *Enunciat*: matèria enunciada o objecte d'enunciació, que implica un procés i un o diversos protagonistes o subjectes (que poden coincidir o no amb els subjectes de l'enunciació: quan es produeix aquesta coincidència significa que els interlocutors estan parlant d'ells mateixos dins del seu enunciat).

Les modalitats d'enunciació relacionen el parlant amb l'oient i caracteritzen la seva forma de comunicació. L'enunciació és diferent si el parlant està demanant alguna cosa, si l'està afirmant o si l'està ordenant.

Les modalitats d'enunciat situen el locutor davant la veritat, falsedat, probabilitat, certesa, ve semblança, necessitat, etc, del fet o estat de la realitat a què es refereix el seu enunciat.

Els recursos lingüístics habitualment inclosos en aquest apartat són:

- Els verbs modals.
- Els adverbis de mode complements d'oració (del tipus *naturalment*).
- Els modes verbals.
- L'entonació i altres recursos prosòdics.
- Substantius, verbs i adjectius valoratius.

Existeix també el terme *modalització* que s'usa normalment per referir-se a l'aparició de les actituds i opinions del subjecte en el text. Aquest concepte ampli permet de prendre en consideració un llista important d'elements lingüístics modalitzadors:

1. Recursos prosòdics

- Accent d'intensitat que recau en un mot.
- Entonació de to agut per a valoracions positives i per a ridiculitzacions.
- Entonació de to greu per a valoracions negatives.
- Pronunciació sil·labada d'un mot.

2. Elements lèxics valoratius

- Substantius valoratius: *llàstima, admiració, lleialtat, noblesa, esperança, etc.*
- Adjectius valoratius: *veritable, sincer, trist, sinistre, etc.*
- Verbs valoratius: *merèixer, pretendre, atabalar, assassinar, etc*
- Verbs expressius de sentiments de l'emissor (en 1a. persona): *lamentar, sentir, esperar, desitjar, etc.*
- Adverbis i complements circumstancials de manera dependents del verb (sempre que vinguin d'un adjectiu o substantiu valoratiu): *desesperadament, meravellosament, amb perfecció, etc.*

3. Fórmules d'expressivitat de l'emissor

- Interjeccions: *uj!, ai!, uix!, ecs!, etc*
- Invocacions i renecs: *Verge gloriosa!, collons!, etc.*

4. Crides al receptor

- Interjeccions: *ep!, ei!, etc*
- Insults: *fill de puta!, cabró!, etc*
- Expressions conatives del tipus: *compte!, alerta!, d'acord!, eh?, mira..., etc*

5. Altres

- Interrogació retòrica.

- Ironia.
- Canvi de registre, varietat o llengua, dins del mateix text, amb voluntat modalitzadora.